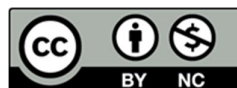

Review Article

DOI: 10.22034/farayandno.2025.2036280.1968

This journal is an open access journal licensed under an Attribution-Non Commercial 4.0 International Licenses (CC BY-NC 4.0).

Examining the Impact of the Russia-Ukraine Crisis on the Oil Products Market: Opportunities for Iran

Mostafa Abbassian^{1*}, Ali Taheri Fard², Ruhollah Mahdavi², Seyyed Mohammad Mirhashmi²

¹ Master of Economics, Sobhan Energy Studies Institute, Tehran.

² PhD in Economics, Sobhan Energy Studies Institute, Tehran.

Received: 21 Jul 2024 Accepted: 6 Nov 2024

Abstract

Russia is one of the most important countries in the global oil market and holds a significant share in the production and export of oil products. The Russia-Ukraine conflict has had extensive impacts on global markets, including changes in energy and commodity prices and the creation of new opportunities for oil and gas producing and consuming countries. Iran, as a key player in the oil products market, can seize new opportunities from these developments. Therefore, this research, using a descriptive-analytical method, examines Russia's share in the global market and the effects of the conflict on the global status of some oil products such as gasoline, diesel, fuel oil, and liquefied petroleum gas (LPG), and highlights the opportunities for Iran. The research results indicate that Iran can swap gasoline and diesel by sourcing them from Russia and also utilize Russia's capacity to supply LPG for the Northern provinces and increase exports from the southern regions.

Keyword: Russia, Ukraine, oil, oil products.

* m.abbassian@mail.sbu.ac.ir

Please Cite This Article Using:

Abbassian, M., Taheri Fard, A., Mahdavi, R., Mirhashmi, S.M., "Examining the Impact of the Russia-Ukraine Crisis on the Oil Products Market: Opportunities for Iran", Journal of Farayandno – Vol. 19 – No. 87, pp. 71-84, In Persian, (2024).

DOI: 10.22034/farayandno.2025.2036280.1968

This journal is an open access journal licensed under an Attribution-Non Commercial 4.0 International Licenses (CC BY-NC 4.0).

بررسی تاثیر بحران روسیه و اوکراین بر بازار فرآورده‌های نفتی: فرصت‌های موجود برای ایران

مصطفی عباسیان^{1*}، علی طاهری فرد²، روح‌الله مهدوی²، سیدمحمد میرهاشمی²

¹ کارشناسی ارشد اقتصاد، موسسه مطالعات انرژی تهران

² دکتری اقتصاد، موسسه مطالعات انرژی سبحان، تهران

دریافت: 1403/04/31 پذیرش: 1403/08/16

چکیده

روسیه از جمله مهم‌ترین کشورها در بازار جهانی نفت است و سهم قابل ملاحظه‌ای در تولید و صادرات فرآورده‌های نفتی دارد. مناقشات روسیه و اوکراین تاثیرات گسترده‌ای بر بازارهای جهانی داشته، از جمله آن می‌توان به تغییرات در قیمت‌های انرژی و کالاها و ایجاد چشم‌اندازهای جدید برای کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده نفت و گاز اشاره کرد. ایران به عنوان یکی از بازیگران موثر در بازار فرآورده‌های نفتی می‌تواند از این تحولات فرصت‌های جدیدی کسب کند. بنابراین این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی سهم روسیه در بازار جهانی و اثرات مناقشه بر وضعیت جهانی برخی فرآورده‌های نفتی همچون بنزین، گازوئیل، نفت کوره و گاز مایع (LPG) می‌پردازد و به فرصت‌های پیشروی ایران اشاره می‌کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که ایران می‌تواند با تامین بنزین و گازوئیل از روسیه این محصولات را سوآپ کند و نیز از ظرفیت روسیه برای تامین گاز مایع استان‌های شمالی و افزایش صادرات از جنوب کشور استفاده کند.

کلمات کلیدی: روسیه، اوکراین، نفت، فرآورده‌های نفتی

* m.abbasian@mail.sbu.ac.ir

1- مقدمه

پیش از آغاز بحران اوکراین در سال 2022، جهان با شیوع ویروس کرونا (COVID-19) که در سال 2020 آغاز شد، روبرو بود. ویروس کرونا فعالیت‌های اقتصادی را به طور گسترده‌ای مختل کرده بود. پس از رفع محدودیت‌های کرونایی بسیاری از کشورها شروع به بهبود اثرات منفی ویروس کرونا از اقتصاد خود کردند. در همین دوره مناقشات روسیه و اوکراین آغاز و منجر به نوسان شدید در بازارهای بین‌المللی نفت و گاز شد و تغییرات اساسی در سیاست‌های انرژی کشورهای مختلف بوجود آورد. روسیه از جمله مهم‌ترین کشورها در بازار جهانی نفت می‌باشد. این کشور سهم قابل توجهی در بازار جهانی محصولات فرآورده‌های نفتی دارد. به نحوی که براساس آمار¹ BP(2021)، روسیه، رتبه سوم بیشترین ظرفیت تولید فرآورده‌های نفتی و رتبه دوم صادرات فرآورده‌های نفتی در جهان را دارد. این بحران اثرات گسترده‌ای بر بازارهای مختلف از جمله فرآورده‌های نفتی داشته و منجر به افزایش قیمت‌های انرژی و دیگر کالاهای اساسی شده است [1]. همچنین، تحریم‌های اقتصادی گسترده‌ای که بر روسیه تحمیل شد، به ویژه در بخش‌های مرتبط با صادرات نفت و گاز و فرآورده‌های آن، تأثیرات عمیقی بر تجارت بین‌المللی این محصولات داشت. این تحریم‌ها نه تنها بر بازارهای نفتی بلکه بر اقتصاد جهانی نیز اثرات منفی گسترده‌ای گذاشتند. به طور کلی، وقوع جنگ در اوکراین به طور مستقیم و غیرمستقیم تأثیرات عمیقی بر بازار فرآورده‌های نفتی جهانی داشته است که هنوز هم در حال تأثیرگذاری بر اقتصاد جهانی و قیمت‌های مواد اولیه است. این شرایط، فرصتی را برای ایران فراهم می‌آورد که ضمن افزایش تولید و صادرات فرآورده‌های نفتی، نقش بیشتری در بازارهای جهانی پیدا کند. همچنین، با توجه به تحریم‌های اقتصادی و تجاری علیه روسیه، ایران می‌تواند به عنوان یک جایگزین مطمئن‌تر برای تأمین نیازهای انرژی جهانی مطرح شود و به نوعی نقش خود را به عنوان یک منبع پایدار و موثر در تأمین انرژی برای بازارهای جهانی تقویت کند. همچنین ایران می‌تواند به عنوان یک متقاضی اصلی در بازارهای جهانی شناخته شود و از فرصت‌های ایجاد شده از این تغییرات جهانی بهره‌مند شود تا در جهت تقویت اقتصاد ملی و بهبود شرایط اقتصادی کشور، گام‌های موثری بردارد. از این رو با توجه به مطالب بیان شده، در این پژوهش به بررسی آثار مناقشات بین روسیه و اوکراین بر بازار فرآورده‌های نفتی پرداخته شده است. در این راستا ابتدا به بررسی سهم روسیه در بازار جهانی و اثرات مناقشه بوجود آمده بر وضعیت جهانی برخی فرآورده‌های نفتی همچون بنزین، نفت‌گاز (گازوئیل)، نفت کوره و گاز مایع (LPG) پرداخته می‌شود و در انتها به فرصت‌های پیشرو ایران در بازار جهانی این محصولات اشاره شده است. در ادامه تعدادی از مطالعات انجام شده در این حوزه ارائه می‌شود.

حاجی مینه و رضایی راد در پژوهشی با عنوان «امنیت انرژی ایران پس از جنگ اوکراین» با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از چهارچوب نظری امنیت به این سؤال پاسخ داده است که تأثیر جنگ اوکراین بر امنیت انرژی ایران چگونه خواهد بود؟ یافته‌های پژوهش نشان دهنده این موضوع است که با توجه به تأثیر منفی مناقشات رخ داده بر روند انتقال انرژی روسیه به اروپا و ضرورت تنوع بخشی اروپا به منابع انرژی خود، این فرصت برای ایران فراهم شده است تا جایگاه خود در زمینه صادرات انرژی در منطقه و در جهان را بهبود ببخشد [2].

پیترسون کی اوزبلی در پژوهشی با عنوان «پیامدهای اقتصادی جهانی تهاجم روسیه به اوکراین» با استفاده از روش‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون دو مرحله‌ای به تأثیرات تهاجم روسیه به اوکراین بر اقتصاد جهانی پرداخته

است. براساس نتایج به دست آمده، جنگ در اوکراین منجر به افزایش شدید قیمت‌های انرژی و کالاها شده است. همچنین، این جنگ تأثیرات منفی بر زنجیره تأمین جهانی داشته و موجب نوسانات شدید در بازارهای انرژی و کاهش رشد اقتصادی جهانی شده است. همچنین قیمت نفت خام به طور قابل توجهی افزایش یافته و این امر به دلیل کاهش تولید در میان کشورهای اوپک پلاس و تأثیرات تحریم‌ها بر نفت خام روسیه است [3].

کویاما در پژوهشی با عنوان «بحران اوکراین و انتقال جهانی انرژی» به بررسی تأثیر بحران اوکراین بر انتقال انرژی و امنیت انرژی پرداخته است. این مقاله از تحلیل داده‌های بازار انرژی جهانی، گزارش‌های دولتی و بررسی سیاست‌های انرژی کشورهای مختلف و تحلیل‌های کیفی و کمی برای بررسی تأثیرات بحران اوکراین بر انتقال انرژی و امنیت استفاده کرده است. براساس نتایج حاصل شده، کشورهای اروپایی به منظور کاهش وابستگی به انرژی روسیه، به سرعت به دنبال افزایش ذخایر گاز، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر و افزایش بهره‌وری انرژی بوده‌اند. همچنین، افزایش تقاضا برای LNG از سوی کشورهای اروپایی و تلاش برای تأمین منابع جایگزین، تأثیرات قابل توجهی بر بازارهای جهانی گاز داشته است. از طرفی بحران اوکراین باعث افزایش تمرکز بر امنیت انرژی و کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی شده است [4].

ونجینگ روان در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل تأثیر مناقشات روسیه و اوکراین بر روند توسعه جهانی انرژی» روند توسعه جهانی انرژی تحت تأثیر درگیری روسیه و اوکراین را تحلیل کرده و چالش‌هایی را که ممکن است شرکت‌های انرژی با آن مواجه شوند، ارائه می‌دهد. براساس نتایج حاصل شده، بحران جهانی انرژی به ویژه به دلیل کاهش نقش روسیه در بازار جهانی انرژی برای مدت طولانی ادامه خواهد داشت که با قیمت‌های بالا و کمبود عرضه روبه‌رو می‌شود. همچنین شرکت‌های انرژی با ریسک‌های بیشتری از جمله بررسی‌های سخت‌گیرانه‌تر سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای توسعه‌یافته و افزایش ریسک‌های ارزی به دلیل نوسانات نرخ ارز و تورم مواجه هستند. علی‌رغم چالش‌ها، فرصت‌هایی برای شرکت‌های انرژی وجود دارد تا در توسعه شتابان منابع و زیرساخت‌های انرژی تجدیدپذیر مشارکت کنند، که ناشی از نیاز فوری به امنیت و پایداری انرژی است. به طور کلی، درگیری روسیه و اوکراین در حال تغییر چشم انداز انرژی جهانی است و چالش‌ها و فرصت‌هایی را برای شرکت‌های انرژی در حین حرکت در این محیط جدید ارائه می‌دهد. [5]

جاشوا آیزمن و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «شوک‌های ژئوپولیتیکای سیاسی و پویایی بازار کالا: شواهد جدید از درگیری روسیه و اوکراین» با استفاده از رگرسیون ساختاری برداری (SVAR) استفاده کرده است. این مدل برای تحلیل تأثیر شوک‌های ژئوپولیتیکای بر بازارهای کالایی و انرژی طراحی شده است و به بررسی تغییرات روزانه در پاسخ به رویدادهای خاص می‌پردازد. نتایج مقاله نشان می‌دهد که شوک‌های ژئوپولیتیکای ناشی از تهاجم روسیه به اوکراین تأثیرات قابل توجهی بر بازارهای انرژی داشته است. به ویژه، بازار گاز طبیعی اروپایی به طور مشخص تحت تأثیر این شوک‌ها قرار گرفته و تغییرات قابل توجهی (7/5%) را تجربه کرده است. این تأثیر بیشتر از بازارهای انرژی در ایالات متحده و آسیا بوده و به نظر می‌رسد که تفاوت‌های منطقه‌ای در بازار گاز طبیعی نقش عمده‌ای در این مسئله ایفا کرده است [6].

همچنین به عنوان یک نمونه موفق و مشابه در بهره‌برداری از فرصت به وجود آمده می‌توان به افزایش صادرات LNG آمریکا اشاره کرد. در خلال بحران انرژی اروپا ناشی از جنگ روسیه و اوکراین، آمریکا با بهره‌گیری از زیرساخت‌های

پیشرفته صادرات LNG و برنامه‌ریزی هوشمندانه، به سرعت جایگزین گاز روسیه در اروپا شد و به بزرگ‌ترین صادرکننده LNG تبدیل گردید. این اقدام نه تنها وابستگی اروپا به گاز روسیه را کاهش داد، بلکه درآمدهای کلان و نفوذ ژئوپلیتیکی بیشتری برای آمریکا به ارمغان آورد [7].

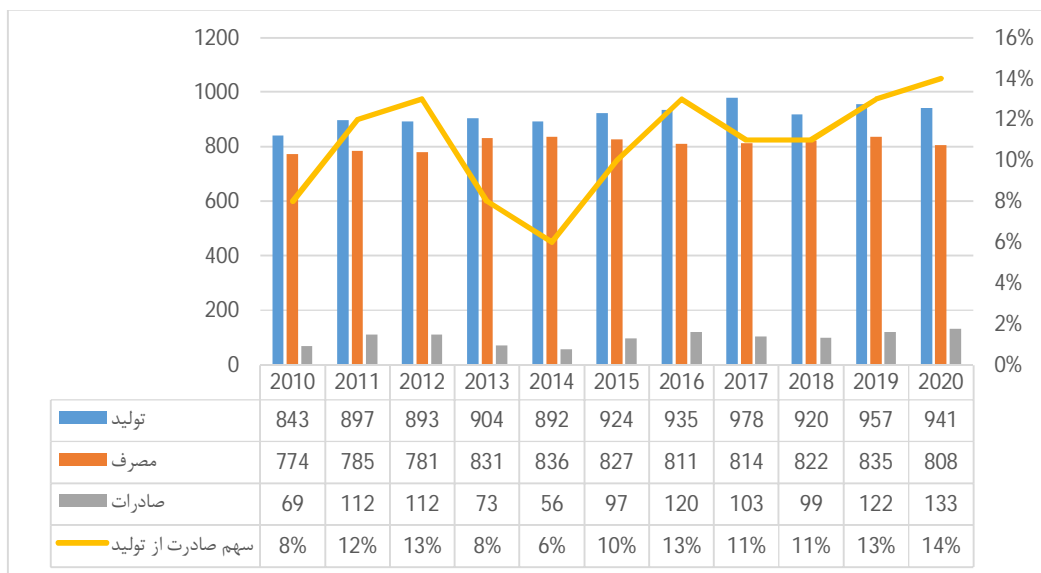
باتوجه به مطالب بیان شده، مطالعات پیشین عمدتاً بر تأثیرات جنگ روسیه و اوکراین بر امنیت انرژی، بازارهای جهانی و فرصت‌های کشورهای اروپایی و آمریکا تمرکز داشته‌اند، اما به ظرفیت‌ها و فرصت‌های ایران در این بحران، به‌ویژه در حوزه فرآورده‌های نفتی مانند بنزین، گازوئیل و گاز مایع (LPG)، پرداخته نشده است. از این رو پژوهش حاضر به بررسی نقش ایران در بازار فرآورده‌های نفتی، ارائه راهکارهایی چون سوآپ انرژی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های روسیه برای تأمین نیازهای داخلی و توسعه صادرات معرفی می‌کند و بدین ترتیب، چشم‌اندازی کاربردی برای بهبود جایگاه ایران در بازار جهانی انرژی ارائه می‌دهد.

2- یافته‌ها

همانطور که گفته شد روسیه از جمله مهم‌ترین کشورها در بازار جهانی نفت بوده و سهم قابل ملاحظه‌ای در بازار جهانی محصولات فرآورده‌های نفتی دارد. بر همین اساس در ادامه با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی به بررسی سهم روسیه در بازار جهانی برخی فرآورده‌های نفتی همچون بنزین، نفت گاز (گازوئیل)، نفت کوره و گاز مایع (LPG) پرداخته شده و سپس فرصت‌های پیشرو ایران در بازار جهانی این محصولات پیشنهاد شده است.

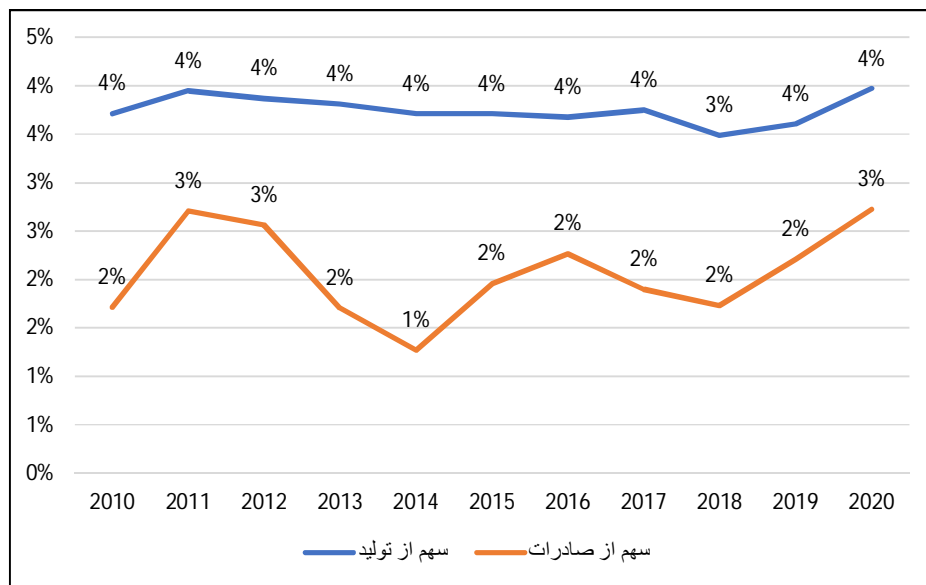
2-1- بنزین

روسیه بزرگترین تولیدکننده و مصرف‌کننده بنزین در منطقه CIS و بالتیک است؛ بررسی‌ها نشان می‌دهد که روسیه با مجموع ظرفیت پالایشی 7 میلیون بشکه نفت در روز، در 45 پالایشگاه اقدام به تولید بنزین در این کشور می‌کند که 8 پالایشگاه متعلق به روسنت، 5 پالایشگاه متعلق به لوک اویل و سه پالایشگاه نیز متعلق به Gazprom است. نمودار زیر تولید، مصرف، خالص صادرات و سهم صادرات از تولید بنزین روسیه را نشان می‌دهد. [8-12]

شکل 1- تولید، مصرف، صادرات خالص و سهم صادرات از تولید بنزین روسیه 2010-2020 (هزار بشکه در روز)

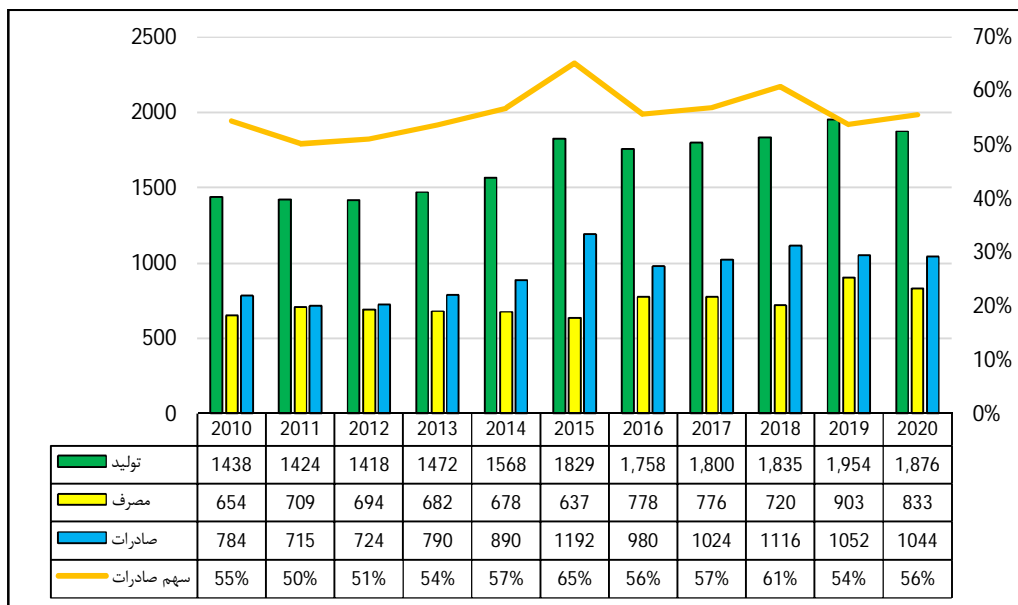
همانطور که در نمودار فوق دیده می‌شود عمده بنزین تولید شده در این کشور در داخل مصرف شده و به طور متوسط طی دهه 2010 تا 2020 سهم صادرات از تولید این کشور تنها 11 درصد بوده است. همچنین اعداد و ارقام فوق به خوبی نشان می‌دهد که سهم این کشور از تجارت جهانی بنزین پایین می‌باشد. در حالی که تولید جهانی بنزین در سال 2020 به بیش از 23 میلیون بشکه در روز رسیده است، تولید روسیه تنها 941 هزار بشکه در روز بوده که نشان‌دهنده سهم 4 درصدی این کشور می‌باشد. در زمینه صادرات نیز تجارت جهانی بنزین در سال 2020 به بیش از 5323 هزار بشکه در روز رسیده که روسیه با صادرات 133 هزار بشکه‌ای سهمی معادل 3 درصدی از بازار جهانی در اختیار دارد. با توجه به سهم این کشور در بازار جهانی باید گفت در صورت اعمال تحریم بر صنعت نفت و گاز این کشور، بازار جهانی بنزین چندان تحت تأثیر قرار نخواهد گرفت. در بدترین حالت ممکن کشورهای واردکننده تحت تأثیر قرار خواهند گرفت که در کوتاه‌مدت نیز این کشورها می‌توانند از سایر مبادی نیاز خود را تأمین کنند. [9-11]

شکل 3- سهم روسیه از تولید و تجارت جهانی بنزین

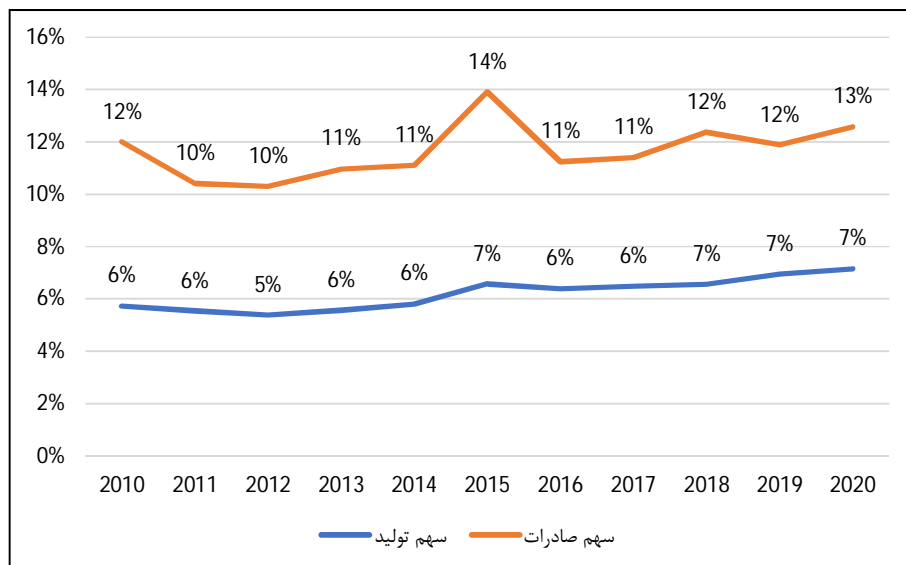
2-2 نفت‌گاز (گازوئیل)

همانطور که گفته شد روسیه با مجموع ظرفیت پالایشی 7 میلیون بشکه نفت در روز، در 45 پالایشگاه اقدام به تولید نفت‌گاز در این کشور می‌کند. در نمودار زیر تولید، مصرف و خالص صادرات نفت‌گاز روسیه نشان داده شده است. همان‌طور که در شکل زیر نیز مشخص است، روسیه یک کشور صادرکننده خالص نفت‌گاز بوده و پیش‌بینی می‌شود در آینده نیز موقعیت خود را حفظ کند. تولید نفت‌گاز در این کشور از 1438 هزار بشکه در روز در سال 2010 به بیش از 1876 هزار بشکه در سال 2020 رسیده است که از این میزان به طور متوسط 730 هزار بشکه آن در داخل مصرف شده و مابقی صادر شده است. [9-11]

شکل 4- تولید، مصرف و صادرات نفت‌گاز در روسیه - هزار بشکه در روز

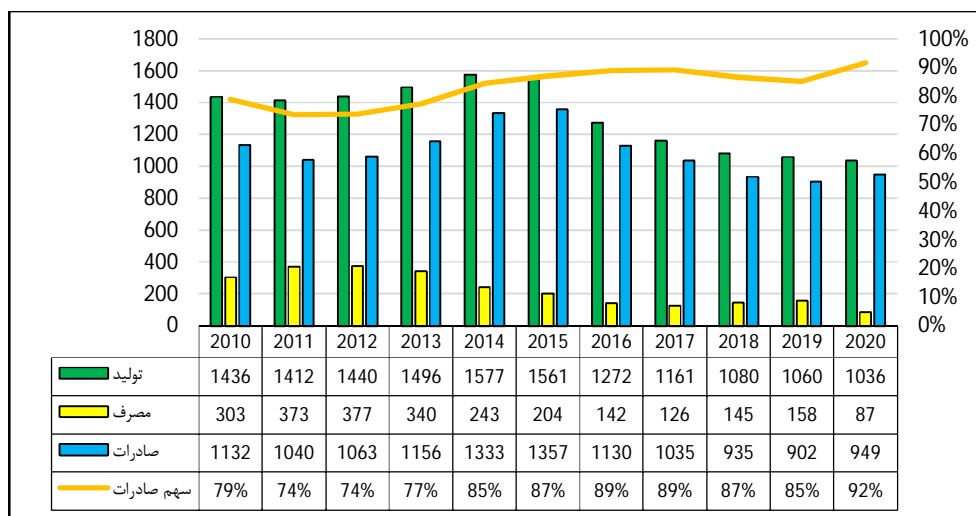
بر اساس داده‌های فوق طی دهه مذکور به طور متوسط 56 درصد از تولید این کشور صادر شده است. بررسی تولید جهانی نفت‌گاز و سهم روسیه از آن در نمودار زیر آمده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در سال 2020 تولید جهانی نفت‌گاز به بیش از 26 میلیون بشکه در روز رسیده است که روسیه با تولید 1800 هزار بشکه‌ای در روز سهمی معادل 7 درصدی از تولید و عرضه جهانی نفت‌گاز دارد. در زمینه تجارت نفت‌گاز نیز، صادرات نفت‌گاز جهان در سال 2020 به بیش از 8 میلیون بشکه در روز رسیده که از این میزان روسیه با صادرات بیش از یک میلیون بشکه در روز سهمی معادل 13 درصد از تجارت جهانی نفت‌گاز را در اختیار دارد. همانطور که در نمودار زیر دیده می‌شود طی دهه 2020-2010 سهم این کشور از تولید و صادرات جهانی نفت‌گاز به طور متوسط به ترتیب 6 و 12 درصد بوده است. بر این اساس باید گفت این کشور در بازار جهانی نفت‌گاز دارای جایگاه ویژه‌ای می‌باشد و در صورت اعمال تحریم‌ها بر صادرات فرآورده‌های نفتی این کشور، بازار جهانی نفت‌گاز به طور متوسط دچار کمبود یک میلیون بشکه‌ای در روز خواهد بود لذا باتوجه به ظرفیت جهانی تولید به نظر می‌رسد جبران کامل سهم 13 درصدی این کشور در بازار صادرات جهانی در کوتاه‌مدت دشوار خواهد بود. این کمبود به ویژه بر کشورهای واردکننده از روسیه که عمدتاً کشورهای اروپایی می‌باشند بیشترین تأثیر را خواهد داشت. [8-11]

شکل 5- سهم روسیه از تولید و صادرات جهانی نفت گاز

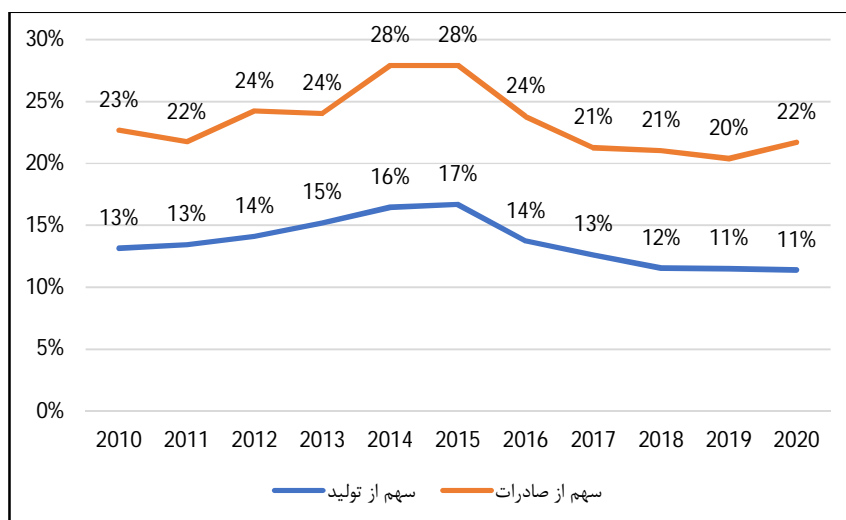
3-2- نفت کوره

روسیه یکی از تولیدکنندگان اصلی نفت کوره در این منطقه CIS و همچنین در جهان به شمار می‌آید. میانگین تولید نفت کوره در این کشور طی سال‌های اخیر حدود 1332 هزار بشکه در روز بوده است. اطلاعات نشان می‌دهد که تولید نفت کوره در کشور روسیه از سال 2017 روند کاهشی به خود گرفته است. میزان آن در سال 2020 به حدود 1036 هزار بشکه در روز می‌رسد. مصرف نفت کوره در این کشور نیز از این قاعده مستثنی نبوده و روند کاهشی دارد و در سال 2020 به حدود 90 هزار بشکه در روز می‌رسد. همانطور که در نمودار زیر نیز دیده می‌شود، طی دوره مذکور عمده نفت کوره تولیدی این کشور صادر شده است، بر این اساس در ده سال گذشته به طور میانگین سهم صادرات از نفت کوره تولیدی 83 درصد بوده است. نمودار زیر وضعیت تولید، مصرف و خالص صادرات نفت کوره این کشور را نشان می‌دهد. [8-10]

شکل 6- تولید، مصرف و صادرات نفت کوره در روسیه-هزار بشکه در روز

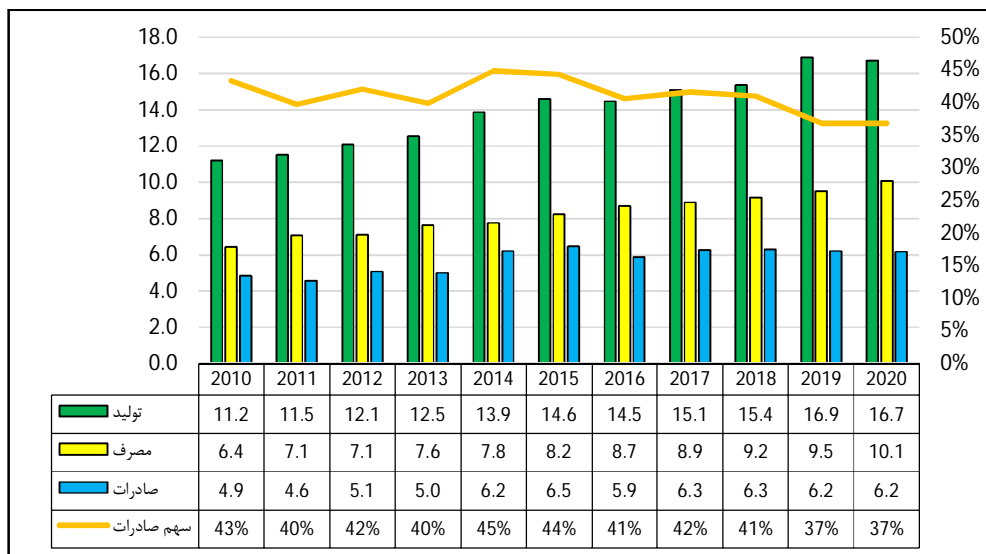
بررسی سهم روسیه از تولید و تجارت جهانی نفت کوره در نمودار زیر آمده است. بر اساس داده‌های IHS در دهه گذشته تولید نفت کوره در جهان از بیش از 10 میلیون بشکه در روز به حدود 9 میلیون بشکه در روز کاهش یافته که از این میزان روسیه با تولید 1300 هزار بشکه‌ای سهمی معادل 14 درصد از تولید جهانی نفت کوره داشته است. در زمینه تجارت نیز این کشور به طور متوسط 23 درصد از تجارت جهانی نفت کوره را در اختیار داشته است. این آمار و ارقام به خوبی سهم بالای روسیه در بازار جهانی این محصول را نشان می‌دهد؛ بر همین اساس باید گفت در صورت اعمال تحریم‌هایی بر صادرات فرآورده‌های نفتی این کشور، بازار جهانی نفت کوره تحت تأثیر قرار خواهد گرفت و دچار کمبود 900 هزار بشکه‌ای در روز خواهد شد و بر اثر آن کشورهای واردکننده تحت تأثیر این کمبود قرار خواهند گرفت. [9-11]

شکل 7- سهم روسیه از تولید و صادرات جهانی نفت کوره

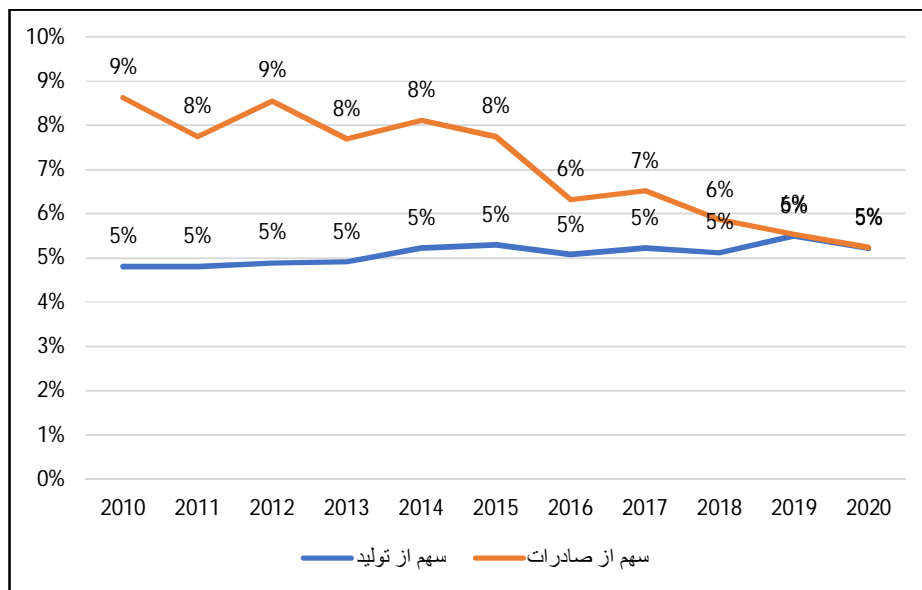
4-2- گاز مایع (LPG)

روسیه از جمله بزرگترین تولید کنندگان گاز مایع در جهان است و تولید آن در سال 2019 به 16/9 میلیون تن در سال رسیده است. بخش عمده‌ای از گاز مایع تولیدی در داخل این کشور برای مصارف مختلف مصرف می‌شود. در سال 2019 مصرف داخلی این کشور 9/5 میلیون تن بوده و 6/2 میلیون تن آن صادر شده است. [9-11]

شکل 8- تولید، مصرف و صادرات گاز مایع در روسیه - میلیون تن در سال

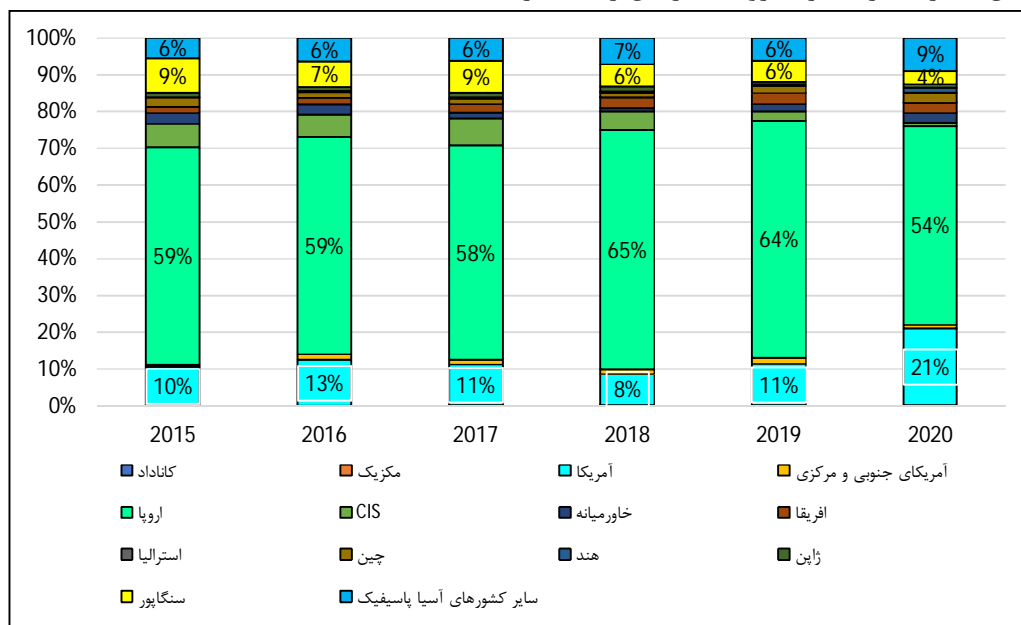
در نمودار زیر سهم صادرات از تولید این کشور از تولید گاز مایع آمده است که به طور میانگین حدود 40 درصد می‌باشد. در نمودار زیر نیز سهم این کشور از تولید و صادرات جهانی گاز مایع آمده است. سهم این کشور از تولید جهانی گاز مایع در دهه منتهی به 2020 ثابت و معادل 5 درصد بوده است ولی سهم این کشور از صادرات جهانی گاز مایع رو به کاهش بوده و از 9 درصد به 5 درصد کاهش یافته است. بر این اساس باید گفت اگرچه سهم این کشور در بازار جهانی گاز مایع در ده سال گذشته رو به کاهش بوده ولی همچنان با صادرات حدود 6 میلیون تن در سال سهمی معادل 5 درصد دارد و چنین به نظر می‌رسد که جبران آن در کوتاه مدت در بازار جهانی امکان پذیر نخواهد بود و حذف روسیه از بازار جهانی گاز مایع بر این بازار اثرگذار بوده و به ویژه برای کشورهای واردکننده گاز مایع روسیه تأمین گاز مایع مورد نیاز با مشکلات فراوانی روبرو خواهد شد [8-10].

شکل 9- سهم روسیه از تولید و صادرات جهانی گاز مایع

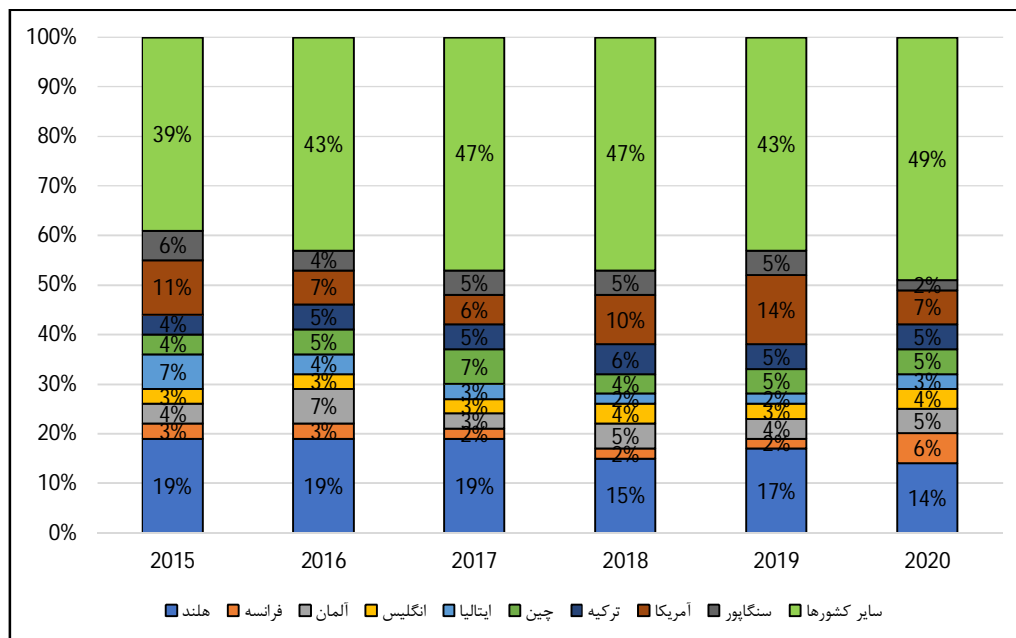
5-2- مقاصد صادراتی فراورده‌های نفتی روسیه

بر اساس داده‌های BP در حالی که مجموع صادرات فراورده‌های نفتی روسیه در سال 2018 بیش از 173 میلیون تن بوده، این میزان برای سال 2020 به 106 میلیون تن کاهش یافته است. در نمودار زیر نیز سهم کشورهای و مناطق مختلف از این صادرات برای 5 سال منتهی به 2020 آمده است. بر اساس این داده‌ها، عمده صادرات محصولات و فراورده‌های نفتی روسیه به مقصد اروپا بوده و این منطقه سهم بیش از 50 درصد در تمام سال‌ها داشته است. مجموع صادرات محصولات نفتی این کشور به اروپا در سال 2015 بیش از 88 میلیون تن بوده که این میزان در سال 2018 به بیشترین میزان خود یعنی 112 میلیون تن در سال رسیده و سپس با کاهش محسوس در سال 2020 به 57 میلیون تن رسیده است. آمریکا دومین واردکننده بزرگ فراورده‌های نفتی روسیه است با سهم متوسط 12 درصدی است. واردات این کشور برخلاف اروپا افزایشی بوده و از 15 میلیون تن در سال 2015 به بیش از 22 میلیون تن در سال 2020 افزایش یافته است. دیگر مقصد مهم صادرات محصولات و فراورده‌های نفتی روسیه، سنگاپور می‌باشد که سهمی معادل 7 درصد از صادرات روسیه در این زمینه دارد [8].

شکل 10- سهم کشورهای مختلف از صادرات فراورده‌های نفتی روسیه

همانطور که در گفته شد بخش اعظمی از صادرات فراورده‌های نفتی روسیه به اروپا صورت می‌گیرد. بر اساس داده‌های OEC کشورهایی چون هلند، آلمان، فرانسه، انگلیس و ایتالیا بیشترین سهم از صادرات این کشور را دارند. برای 5 سال منتهی به 2020 کشورهای هلند به طور متوسط 17 درصد از صادرات محصولات پالایشی روسیه را به خود اختصاص داده است و بیشترین سهم را دارد [12].

شکل 11- سهم کشورهای مختلف از صادرات محصولات پالایشی و فراورده‌های نفتی روسیه.

به منظور جایگاه روسیه در بازار اروپا نیز لازم است سهم این کشور در واردات فراورده‌های نفتی این منطقه بررسی شود. بر اساس داده‌های BP واردات فراورده‌های نفتی در منطقه اروپا در سال 2015 بیش از 200 میلیون تن بوده و سپس به بیش از 224 میلیون تن در سال 2018 افزایش یافت ولی در دو سال اخیر کاهش یافته و نهایتاً به 147 میلیون تن در سال 2020 کاهش یافته است. در 5 سال گذشته سهم روسیه از واردات فراورده‌های نفتی منطقه اروپا رو به کاهش بوده و از 84 میلیون تن در سال 2016 ابتدا به 112 میلیون تن در سال 2018 افزایش می‌یابد و نهایتاً به 157 میلیون تن در سال 2020 می‌رسد که نشان از کاهش چشمگیر صادرات روسیه به این منطقه دارد. بر اساس داده‌های BP در 5 سال گذشته سهم روسیه از واردات اروپا طور متوسط بیش از 45 درصد بوده و پس از آن آمریکا با سهم 13 بیشترین سهم از واردات این منطقه را در اختیار دارد. این مهم به خوبی به نقش تعیین‌کننده روسیه در تأمین نیازهای منطقه اروپا به فراورده‌های نفتی اشاره می‌کند.

7-2- نتایج و بحث

بر اساس آنچه که در بخش‌های قبل ارائه شد باید گفت روسیه از جمله بزرگترین صادر کنندگان محصولات و فراورده‌های نفتی در جهان قلمداد می‌شود و حذف این کشور از بازار جهانی فراورده‌های نفتی بر این بازار این محصولات مؤثر خواهد بود و جبران کمبودهای ناشی از حذف این کشور از بازار جهانی در بسیاری از این فراورده‌ها به راحتی امکان‌پذیر نیست. این مهم به ویژه برای کشورهای واردکننده فراورده‌های نفتی از روسیه در کوتاه مدت بیشتر اهمیت داشته و در صورت اعمال تحریم بر این کشور، تأمین نیاز این کشورها با توجه به کمبودهای بازار به راحتی امکان‌پذیر نخواهد بود. همانطور که گفته شد طی یک دهه گذشته اروپا بیشترین وابستگی به صادرات فراورده‌های نفتی روسیه را داشته و بنابراین این منطقه نسبت به سایر مناطق جهان بیشترین اثرپذیری را خواهد داشت و در صورت تحریم صنعت نفت و گاز روسیه و اعمال ممنوعیت واردات فراورده‌های نفتی از این کشور، فرصت

مناسبی برای سایر کشورهای تولیدکننده و صادرکننده فرآورده‌های نفتی برای تأمین نیازهای این منطقه به وجود خواهد آمد.

8-2- نتیجه گیری

باتوجه به آنچه بیان شد و با بررسی نقش روسیه در بازار فرآورده‌های نفتی، در ادامه به فرصت‌های پیش‌روی ایران در زمینه فرآورده‌های نفتی اشاره خواهد شد. به صورت ویژه در این بخش به سه محصول بنزین، نفت‌گاز و گاز مایع اشاره خواهد شد.

- در زمینه بنزین و نفت‌گاز، ایران خود از جمله مصرف‌کنندگان بزرگ این دو فرآورده‌ی نفتی است. بر این اساس باید گفت اولین فرصت برای ایران، تأمین بنزین و نفت‌گاز خود از طریق روسیه می‌باشد. این مهم به ویژه برای بنزین از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشد. در سال 1400 مصرف بنزین در کشور به طور متوسط روزانه 87 میلیون لیتر بوده و بر اساس بسیاری از پیش‌بینی‌ها مصرف کشور رو به رشد خواهد بود. نظر به محدودیت ظرفیت تولید بنزین در کشور، در صورتی که برای تأمین بنزین کشور به واردات نیاز شود از ظرفیت صادراتی روسیه می‌توان استفاده کرد. دیگر فرصت مهم در این زمینه امکان سواپ بنزین و نفت‌گاز روسیه از طریق ایران می‌باشد. برای این مهم می‌توان از ظرفیت پایانه نفتی شمال در بندر بهشهر (نکا) استفاده کرد. به طور کلی توصیه می‌شود توسعه و تأمین تجهیزات لازم برای سواپ فرآورده‌های نفتی در دستور کار قرار گیرد.

- در زمینه گاز مایع نیز مهم‌ترین فرصت استفاده از ظرفیت روسیه برای تأمین گاز مایع موردنیاز استان‌های شمالی کشور و در صورت امکان افزایش صادرات از جنوب کشور می‌باشد. این مهم با توجه به تصویب قانون اضافه شدن گاز مایع به سبد سوختی کشور در سال 1400 نیز از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشد. در جریان بررسی و تصویب قانون بودجه 1400، مجلس دولت را به افزودن گاز مایع فشرده LPG به سبد سوخت خودروها الزام کرده است که بر اساس آن وزارتخانه‌های نفت و کشور موظفند امکان احداث جایگاه‌ها و زیرساخت استفاده قانونمند از سوخت گازمایع (LPG) در ناوگان حمل و نقل با اولویت «ناوگان عمومی و حمل بار» را به کمک بخش‌های خصوصی و عمومی، تا سقف مجموع 2 میلیون تن در سال فراهم کنند. نظر به ظرفیت بالای روسیه در صادرات گاز مایع (بیش از 6 میلیون تن در سال) و محدودیت‌های ایجاد شده بر صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی بر این کشور پس از حمله به اوکراین، می‌توان از ظرفیت صادراتی این کشور برای تأمین گاز مایع کشور به ویژه برای استان‌های شمالی استفاده کرد و حتی در صورت امکان با انجام عملیات سواپ، صادرات گاز مایع کشور را افزایش داد. ذکر این نکته مهم است که دریافت گاز مایع از روسیه از طریق شمال نیازمند ایجاد زیرساخت‌ها لازم می‌باشد که باید بدان توجه کرد.

2-9- منابع

- [1] BP., "Energy Outlook, Energy Institute Statistical Review of World Energy", 2021.
- [2] حاجی مینه، ر. و رضایی راد، ا. "امنیت انرژی ایران پس از جنگ اوکراین". فصلنامه روابط خارجی، 1403.
- [3] Ozili, P. K., "Global economic consequences of Russian invasion of Ukraine". MPRA Paper No. 120781. 2024.

- [4] Koyama, K., "The Ukraine crisis and global energy transition. *IEEJ Energy Journal, Special Issue*, January 2023, pp. 47-51.
- [5] Ruan, W., "Analysis of the influence of the Russia-Ukraine conflict on the global energy development trend". *SHS Web of Conferences*, 163, 2023, 03039.
- [6] Aizenman, J., Lindahl, R., Stenvall, D., & Uddin, G. S. (2023, December; Revised June 2024). "Geopolitical shocks and commodity market dynamics: New evidence from the Russian-Ukraine conflict" (Working Paper No. 31950). National Bureau of Economic Research.
- [7] International Gas Union. *2024 World LNG Report*.
- [8] BP. (2020). BP. <https://www.bp.com/en/global/corporate/>.
- [9] IHS Markit. (2018). Petrochemical feedstocks.
- [10] U.S. Energy Information Administration. (2021). Annual Energy Outlook 2021. EIA.
- [11] Organization of the Petroleum Exporting Countries. (n.d.). About Us. OPEC.
- [12] Observatory of Economic Complexity. (n.d.). Oil exports.